

A BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM 75 ÉVE

75 éve gyűjti, őrzi és dolgozza fel a főváros és a területén élt népek történetére vonatkozó emlékmagyagot a Budapesti Történeti Múzeum. Az elmúlt háromnegyed század alatt a múzeum kis helytörténeti gyűjteményből több százezres tárgyi anyaggal rendelkező intézmény lett, mely fontos tudományos tevékenységet fejt ki, feldolgozza a régészeti, művészettörténeti, történeti emlékmagyagot, írott forrásokat, és e tudományágak módszereivel folytatja a város fejlődésének kutatását.

Budapest hosszú évszázadok óta alakítója, vagy legalábbis meghatározója az ország történetének, így a történetével foglalkozó munka is országos jelentőségű. A múzeum tevékenysége Budapest sajátos helyzeténél fogva jelentősebb, mint az egyszerű helytörténeti múzeumi kutatás, — irányítja, befolyásolja a helytörténeti, várostörténeti kutatásokat. A több ezeréves Budapest történetére vonatkozó forrásoknak, tárgyi emlékeknek a történeti tudományok mindegyikében jelentős szerepe van, és ez meghatározza a tennivalókat eddigi és jövő munkájában.

Az eddig elért eredmények, a gyűjtemény fejlődése és az ezt feldolgozó tudományos publikációk lehetővé teszik, hogy a következő 4—5 évben az eddiginél nagyobb jelentőségű feladatokat oldjunk meg.

A Budapesti Történeti Múzeum kapja az újjáépült budai várpalota déli, úgynevezett „E” szárnyát, a hozzátartozó rekonstruált romépülettel együtt. Ebbe az épületbe költözik a múzeum igazgatási központja, Középkori Osztálya, s az Új- és Legújabbkori Osztály egy része. Ebben az épületben nyer majd elhelyezést az összefoglaló várostörténeti kiállítás, amely a főváros területének és népének mintegy tízezeréves történetét mutatja be. A múzeumi látnivalók gazdag anyagához csatlakozik majd a rekonstruált várpalota egy része is, mint pl. az István-torony, a lovagterem, a reneszánsz-terem, a Zsigmond-kápolna stb. Az ásatásokkal feltárt terület egy részét az eredeti állapotnak megfelelően, az onnan kiemelt eredeti anyag beépítésével állítjuk helyre, s ez a nagy feladat a múzeum technikai és konzervátori részlegének, sőt az intézmény egész kollektívájának erős igénybevételét jelenti.

Ugyancsak komoly előkészítő munkát igényel az összefoglaló várostörténeti kiállítás, amely az őskortól a római koron, a középkori Buda-Pest és Óbuda történetén át végig kíséri az új, illetve a legújabb korban kialakult kapitalista nagyváros, a kialakulóban levő szocialista főváros történetét. Ilyen jellegű kiállítás eddig hazánkban nem volt, és ezért különböző tudományos és módszertani, kiállítástechnikai problémákat kell munkatársainknak a rendezés közben megoldaniuk.

Az új épületbe költözés is egy sor fontos feladatot ad intézményünknek. Többek között a budai várpalota „E” szárnyában a közép-, az új- és legújabbkori emlékmagyagának korszerű raktári rendjét kell kialakítani, és egyúttal gondoskodni a nagytömegű leletanyag korszerű, megfelelő elhelyezéséről is.

A Vármúzeum Szentháromság utcai épületébe fog költözni a Károlyi-palotából az Ős- és Ókortörténeti Osztály több mint százezer darabot számláló leletanyagával együtt. Így a Budapesti Történeti Múzeum fontos osztályai közel kerülnek egymáshoz, ami mind tudományos-elméleti, mind szervezeti-igazgatási szempontból komoly fejlődést jelent az intézmény eddigi helyzetéhez képest. A Szentháromság utcai épületben lehetőségünk nyílik egy 4—5 termes időszakos kiállítási helyiség létrehozására is, amely alkalmas lesz kisebb gyűjtemények, az új szerzemények, évfordulós témák kiállítására, amelyre eddig megfelelő termek híján nem volt lehetőségünk.

A Kiscelli Múzeum épületében eddigi elképzelésünk szerint a modern képzőművészeti anyag marad, azonkívül a város XVIII—XIX. századi nagyméretű képzőművészeti alkotásainak raktárai. De ugyanakkor Óbuda jelentős művelődési intézményévé is válna a háborús károk helyreállítása után. Továbbra is fontos szerepet fog betölteni az Aquincumi Múzeum, amelynek korszerűsítése, nemzetközi súlyának megfelelő rekonstruálása és konzerválása az előttünk levő időszak igen fontos feladata. E jelentős épületeink mellett továbbra is fenntartjuk az eddigi „in situ” kiállító helyeinket: a Korvin Ottó utcában, a Március 15. téren, a Kapisztrán téren, a Flórián téren stb.

Budapest Főváros Tanácsának Végrehajtott Bizottsága intézményünket bízta meg azzal, hogy készítse el a Budapest Története c. négykötetes összefoglaló munkát. Összeállításánál felhasználjuk a Tanulmányok Budapest Múltjából c. sorozat (1932—1963., I—XV. kötet), és a múzeum évkönyve, a Budapest Régiségei (1889—1963., I—XX. kötet) tudományos eredményeit, és a mintegy nyolc év óta folyó várostörténeti anyaggyűjtést. A művet részben az intézmény tudományos munkatársai, részben más, a témával foglalkozó történészek írják. Az I. kötet mintegy előtörténetként a főváros területén élt népek történetét tárgyalja a honfoglalásig, majd a középkori Óbuda, Pest és Buda történetét 1541-ig. A II. kötet a török hódoltság időszakával, majd az 1686-os felszabadítás utáni várostörténettel foglalkozik 1848—1849-ig. A III. kötet a kapitalista nagyváros létrejöttét tárgyalja egészen az 1918—1919-es forradalmi időszakig. A IV. kötet a Horthy-korszak várostörténetét, s az 1945-ös felszabadulás utáni fejlődést, továbbá a szocialista nagyváros kialakulásának kezdeti eseményeit foglalja össze. A mű megírása az intézmény eddigi tudományos munkája által létrehozott részeredmények összefoglalását jelenti. Elkészítése lényegében a várpalotai kiállítás rendezésével egyidőben történik, tehát a következő 4—5 év előttünk álló feladata.

Gondot kell azonban fordítanunk az eddig kevésbé fejlett részlegek fejlesztésére, illetve fejlesztési lehetőségeinek megteremtésére is. Mert bár intézményünk munkája tartalmában és módszerében fejlett régészeti, várostörténeti kutatásokra támaszkodik, az új- és legújabb korra vonatkozó, s mai életünket tükröző tárgyi emlékek és dokumentációs anyag gyűjtése még csak a kezdeteknél tart. Itt még a kutatás problémáinak módszere, kialakítása is a közeljövő feladatai közé tartozik.

Az új- és legújabb kor emléktanyájának gyarapítása eddig elhanyagolt területek dokumentumait vonja be majd a gyűjteményünkbe. A főváros mai életét ábrázoló képzőművészeti anyag gyűjtése mellett megkezdtük a múlt század második felétől kezdődően az ipar- és gazdaságtörténetre vonatkozó emlékek gyűjtését. Ezenkívül a főváros népességének, főleg az élet- és munkakörülményeire vonatkozó dokumentumok gyűjtésével akarjuk a Budapesti Történeti Múzeum munkáját a fejlődő szocialista nagyváros társadalmi igényeihez alkalmazni. Amellett természetesen tovább folytatjuk az értékes városképi-várostörténeti fejlődést bemutató dokumentumok gyűjtését, feldolgozását. Gyűjtési, konzerválási, őrzési módszereinkben lehetőségeinkhez képest igyekszünk korszerű módszereket alkalmazni, pl. filmfelvételekkel rögzíteni eseményeket, vagy a modern anyagok használatát bevezetni a rekonstruálásoknál, konzerválásoknál.

E feladatok megoldása magasabb színvonalra emeli majd a múzeum tudományos és népszerűsítő tevékenységét és lehetőséget nyújt arra, hogy a negyedik negyedszázadot még az eddiginél is maradandóbb eredményekkel köszöntse a múzeum kollektívája.

TARJÁNYI SÁNDOR

I. AZ ŐS- ÉS ÓKORTÖRTÉNETI OSZTÁLY TÖRTÉNETE

Az Aquincumi Múzeum

A fejlődés útjának egy jelentős szakaszát érte már el a régészeti kutatás, amikor a várostörténeti múzeumok létesülésének általános folyamatában a magyar főváros múltját kutató intézmény megalapítására sor került.

Ha visszapillantunk a régészeti kutatás magyarországi történetére, megállapíthatjuk, hogy ebben a fejlődésben hazánk és fővárosunk olyan sorrendi helyet foglalt el, ami miatt nem kell szégyenkezünk. Már Hunyadi Mátyás korában gyűjtögetni kezdtek az ókori feliratokat, 1773-ban tanszéket kap az egyetemen az „érem- és régiségtan”, 1785-ben Schönwisner István a „pannoniai régészet alapítója” Magyarországon az első tervszerű feltárást végzi az óbudai Flórián téren, és azonnal megírt, latin nyelvű könyv alakjában közreadott ismertetésével a „feldolgozási skálának olyan szélességét mutatta be, hogy azon a felfogás érettsége dolgában ma sem haladtunk túl”. A kincseletek hasznából azonban a Kincstár korán részesedni kívánt, és már 1776-ban királyi leirat rendelte el, hogy a talált kincs értékéből ha az 150 Ft-on felül van $\frac{1}{3}$ rész illeti meg őt, a földtulajdonos, illetve a találó mellett. Az udvari kancellária 1798-ban konkretizálta ezt a rendelkezést: még az antik rézérmeket is át kell adni a császári pénzgyűjtemény számára a só-, harmincad- és kamarai uradalmi pénztáraknak. A rendelkezés eredményességéért küzd a Helytartótanács 1813-ban kiadott körrendelete: ha a találó a kincseletet eltitkolja az ő $\frac{1}{3}$ részét a feljelentője kapja meg. Félgyarmati, kizsákmányolt helyzetünk eszerint a régészeti gyűjtés területén is megnyilvánult. József nádor közbeavatkozásával érjük el 1813-ban azt a rendelkezést, hogy a kincseletekből, a bécsi udvari éremtár elsődleges kiválasztása után a Magyar Nemzeti Múzeumot, majd a pesti egyetem Érem- és Régiségtárát illeti meg a vásárlási jog. Csak a szabadságharc idején születik a nemzeti érdekeket szolgáló rendelet. Kossuth Lajos, mint a Honvédelmi Bizottmány elnöke, 1848. XI. 30-án intézkedik, hogy a sáncolási munkák közben talált régiségeket a lelőhely és a mélység pontos feljegyzésével le kell foglalni a Magyar Nemzeti Múzeum számára. Függetlenségi harcunk elbukásával azonban a kincseleteket (1867 júniusig) megint Bécsbe kellett küldeni kiválasztás végett. Így jutottak a császárvárosba azok a római kori mozaikpadozatrészek is, amelyek az Óbudai Hájógyár építkezései során (1854—1857) kerültek elő, és sok más értékes történeti emlékünkh.

A Habsburg-császárság fővárosában 1856-ban felállított „Központi Régészeti Bizottmány”, hatásköre kiterjedt Magyarországra is, legalábbis 1861-ig. A tudományos nemzeteti irányításának kezdetét a Tudományos Akadémia keretében 1858-ban megalakított Archeológiai Bizottság jelentette hazánkban. Ápolta múltunk tárgyi emlékei iránti érdeklődést a „Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társasága” is, amelynek vándorgyűlésein számos ízben hangzottak el lelkes felszólalások műemlékeink védelmében, pl. Kubinyi Ferenc az 1842. évi gyűlésen javasolta régészeti szak megszervezését. A gyűlések színhelyén és alkalmával rendezett régészeti kiállítások (az 1845. évi pécsi vándorgyűlés